

Батица Николић, МА⁶²

Основна школа „Вук Караџић“ Сочаница

ПРИКАЗ КЊИГЕ

БРАНКО П: ВУЈОВИЋ *ДВА ВЕКА ШКОЛЕ У ВРАЧЕВУ 1805-2005*,
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ У ПРИЗРЕНУ – ЛЕПОСАВИЋ, ОШ „СТАНА
БАЧАНИН“ ЛЕШАК, БИБЛИОТЕКА „СВЕТИ САВА“ ЛЕПОСАВИЋ,
ЛЕПОСАВИЋ, 2012

Школа као педагошка установа има значајну улогу у средини у којој се налази, а просвета са својом мисијом културе, образовања и васпитања има веома богату и дугу традицију. Садржаји у повезивању школе и друштвене средине разнолики су и представљају саставни део њеног васпитно-образовног програма.

Половином 2012. године, у издању Учитељског факултета у Призрену-Лепосавићу, ОШ „Стана Бачанин“ у Лешку и библиотеке „Свети Сава“ у Лепосавићу изашла је из штампе монографија Бранка П. Вујовића „Два века школе у Врачеву 1805-2005“. Рецензенти су проф. др Радивоје Кулић и мр Весна Зарковић.

Монографија је написана и илустрована да се не чита само као историјски докуменат једне образовно-васпитне институције, него и као историјски део једне мултикултуралне средине, јер је на ситуацију у Врачеву и врачевској школи добрим делом утицао географски положај овог места и национална структура становништва.

Аутор је уз посебно поштовање и обимно истраживање, у раду изнео веома важне биографске и историјске податке о школи, која је у току свог постојања и трајања дужег од два века радила у оквиру неколико локалних и регионалних административно-територијалних јединица и у време различитих друштвено-економских и друштвено-политичких прилика и уређења.

Врачево и врачевска школа, коначно се себи и широј јавности представљају првом јединственом и целовитом монографијом, за чије писање су коришћени многи историјски извори, оригинално сачувана документација, као и усмена казивања релевантних саговорника. У писању је заступљена хронолошка, тематска, статистичка и компаративна метода.

⁶²baticanikolic@gmail.com

Саставни део рада чине многе фотографије, табеле, мапе, факсимили и цртежи које је аутор преузео, приказао и објавио.

Садржај монографије чине: „Предговор“, „Увод“, „Поглавља“, „Резиме“, „Рецензија“, „Извори“ и „Литература“.

Аутор је у Предговору образложио повод, разлоге, идеје и одлуку за писање ове монографије.

Кроз краћи историјски осврт на историјско-политичка дешавања, просветне прилике и школство у Србији од доба Немањића до данашњих дана, аутор у Уводу наговештава, упознаје нас и уводи у концепцију, форму и садржај монографије.

О појави писмености и њеном развоју на простору Средњег Ибра, сведоче нам остаци храмова и цркава, као и сачувани „живи“, постојани манастири. Знамо, да су манастирске школе тада биле први и једини центри писмености, а да је свештенство представљало најобразованији део српског становништва. Међу њима је, свакако најзначајнији врачевски манастир, јер је као центар средњовековне жупаније и административни центар највеће турске нахије на најсевернијем делу Косова био и светионик српском народу у очувању вере, повезаности, јединству и стедиште просвећивања и писмености.

Колики је утицај и значај на стварање нових политичких, економских и просветних прилика у Србији и њеним деловима имао Први српски устанак, аутор нас упознаје у другом поглављу монографије. Карађорђеове чувене речи: „Слушајте сви ваше учитеље и поштујте их, ја њих не разликујем од мојих војвода, учитељ и војвода преда мном су равни“, говоре о улози, величини, потреби и поштовању учитеља у том времену. Први српски устанак је подржан и у врачевском крају, а потребу отварања нових школа препознала је и устаничка власт, па је тако „рођена“ прва школа на овом подручју. Први учитељи и први ученици били су из породице Бачанин. Настав је имала верски карактер и служила је потребама цркве.

Нема писаних података о раду или прекиду рада школе у периоду после Првог и за време и после Другог српског устанка. Али, аутор наводи податке из одређених историјских извора, да је школа у тим временима радила. У другом делу трећег поглавља видимо да је негде од тридесетих до шездесетих година 19. века, врачевску школу похађао већи број ученика (око 50) и да је поред школе у Ибарском Колашину она била једина у овој области на левој страни Ибра. По наводима и писању историчара, учитељи су били свршени ђаци манастирске школе у Девичу. Ово је и период прерастања врачевске школе из црквене у световну.

Већи део садржаја монографије, тачније од стране 71-147. представља четврто поглавље и приказује период који чине две историјске етапе. Прва је део Српско-турских ратова (1876-1878) а друга од њих до 1912. године. Карактеристично за први период је то, да су после паљења од стране турака и црква и школа подигнуте у времену од 1860-1863. године, да школа

постепено од црквене прераста у световну и да је почела да ради по разредима. Летопис цркве врачевске „говори“ о првом световном учитељу, броју ђака (око 50), о замени Псалтира и Часловца букваром и читанком, о школском програму и првим световним уџбеницима (световне школе у Старој Србији почеле су да раде по плану и програму из Србије који је важио од 1850. до 1871. године). Управљање школом и њено издржавање било је под окриљем црквено-школске општине и Црквено-школског одбора.

Карактеристично за други период (1876-1878. године до 1912. године) је то да и црква и школа деле заједничку судбину времена и дешавања. Поново се (заслугом породице Бачанин) обнављају од паљевина и рушења. Први пут школу похађају женска деца, а учитељи су били по први пут свршени ђаци Бословско-учитељске школе из Призрена и Призренске богословије. Школа је имала дозволу за рад и интернат за ђаке.

У етапи од 1900-1912. године у учитељском кадру је и једна учитељица. Већи је и број ученица. Ради се по новом школском програму, под управом Министарства спољних послова Србије. Међутим, иако је Министарство спољних послова Србије управљало свим српским школама на простору Турске царевине, постојао је јак притисак турских власти на Митрополију и митрополита, црквене фондове, а посебно на учитеље. То се снажно односило на врачевску школу зато што је била у пограничном појасу.

У борби за ослобођење од Турака врачевска школа и црква поново бивају рушене и паљене. Иако су, због извојеване слободе сада делимично постојали услови за интеграцију српских школа са простора Старе Србије у образовни систем Краљевине Србије, на жалост до тога није дошло, углавном због лоше донетих политичких процена и одлука, а и због брзине и почетка Првог светског рата. Јављају се различита тумачења и тврдње из различитих извора о раду врачевске школе у периоду од 1912-1915. године. Управо, због недостатака правих, проверених и истинитих података, аутор није био у могућности да нам у петом поглављу да опширнији осврт на рад врачевске школе у назначеном периоду.

Још мање адекватних података о раду врачевске школе (него за предходни период) аутор је имао за период од 1915-1918. године. Необазујући се на одређена тумачења и непроверене изворе, веома је логично да у тешким ратним годинама поред осталих затворених школа, ни врачевска школа није имала услове за рад и одржавање наставе. Тако је и садржај шестог поглавља сведен на опис Аустро-угарске окупације и њен покушај успостављања школског система привржен својој окупаторској власти.

Две деценије после Првог светског рата, обележавају два периода или две наредне етапе рада врачевске школе. На то су утицали нови друштвено политички и друштвено-економски односи. Први период је од дана ослобођења од аустро-угарске власти па до проглашења Краљевине СХС и за време њеног постојања (1918-1928. година). У овом периоду врачевска

школа се налази у систему просвете и школства Србије. Други је период владавине Краљевине Југославије (1929-1941. године) и по новој територијалној подели Врачево као општина припада Зетској бановини. И једном и другом периоду аутор је у монографији посветио седмо поглавље, тачније део садржаја од 157-246. стране.

Почетак Другог светског рата и рад врачевске школе за време и одмах након завршетка рата описује осмо поглавље монографије. Овај временски период (1941-1945. године) карактеришу две етапе. Прву, обележава јак револуционарни покрет припадника НОП-а из овог краја, престанак рада школе и убиство познатог свештеника Чеда Бачанина. Другу етапу обележава поновни почетак наставе у школи (септембар 1943. године), убиство учитељице Стане Бачанин (04.10.1943. године) и након ослобођења убиство њеног брата, политичког активисте Гојка Бачанина (јун 1945. године).

Немерљив допринос и заслуге у борби за ослобођење врачевског краја, како развијањем патриотских осећања, тако и директним учешћем у НОП-у имају врачевска школа, њени бивши ђаци и учитељи и остали многобројни чланови револуционарног покрета из овог краја. У знак захвалности, поштовања и заслуга које је својим животима дала породица Бачанин у борби за слободу врачевског краја и шире, име Гојка Бачанина носи Основна школа у Врачеву (одмах после ослобођења), а име Стане Бачанин Основна школа у Лешку.

Најобимнији део садржаја монографије налази се у деветом поглављу (257-442 стране) и односи се на развој и рад врачевске школе у периоду од времена после Другог светског рата па све до доласка међународних снага (1945-1999. године). У овом дугом временском периоду врачевска школа је, као и читаво друштво, пролазила кроз неколико друштвено-политичких периода и система управљања, а који су и те како имали утицај на област школства и просвете. Тај утицај се још више одражавао на рад школа са простора Косова и Метохије, како због мултикултуралне средине у којима школе раде, тако и у име тзв. Братства и јединства. Наведени вишедеценијски период рада и развоја врачевске школе, аутор монографије је поделио у четири фазе или четири временска интервала, за које је дао прегледно и јасно стање са аспекта услова рада, развоја инфраструктуре (простор за учење, вода, струја, путна мрежа), ученика (број, пол, национална структура, успех), наставног кадра (стручна спрема, пол), плана и програма (заступљеност броја часова по предметима). У овом поглављу евидентан је велики број фотографија и табеларних прегледа са именима учитеља и наставника које представљају како лепе успомене, тако и потврду о великом броју ученика, учитеља и наставника.

Поред помоћи друштвено политичке заједнице, становништва и родитеља ученика, немерљиву помоћ при изградњи, раду и развоју школе, у

сваком смислу речи, дали су учитељи и наставници који су својим ентузијамом и радом допринели да школа добије добре услове за рад и постигне велике успехе.

Свакако, највећи успон и процват школа доживљава у периоду од 1962/63-1975/76., године када је имала око педесет учитеља и наставника и преко 600 ученика, од чега преко 200 девојчица и преко 150 ученика муслиманске вероисповести.

Период друштвене, привредне и економске кризе, осамдесетих и деведесетих година не мимоилази ни врачевски крај, тако да се драстично смањио број ученика, а тиме и број учитеља и наставника. Смањио се и број српских ученика у односу на муслиманске, но и без обзира на то, осмогодишња врачевска школа крај 20. и почетак 21. века дочекује са укупно педесетак ученика.

Положај школе, њен рад и организација са приказаним бројем ученика и наставног кадра у времену и након НАТО агресије, као и у периоду увођења протектората над Косовом и Метохијом па све до 2005. године, када је и завршено писање ове монографије, садржаји су десетог поглавља.

До када ће се обележавати и прослављати Дан врачевске школе (која је већ у два наврата истурено одељење Основне школе „Стана Бачанин у Лешку), до када ће се чути школско звоно, колики ће број ученика похађати наставу у наредном периоду, питање је на које ни сам аутор монографије нема одговор, као ни сви они који се баве образовањем и вапитањем у општини Лепосавић и шире. Одговор ће сам наићи у даљем току развоја врачевског краја и будућим решењем статуса Косова и Метохије.

Последње странице монографије садрже резиме аутора на српском и енглеском језику, текстове рецензија и попис наведених извора, информатора и обимне коришћене литературе.

Монографија „Два века школе у Врачеву 1805-2005“ је заслужени дар свима који су рођени, живели, школовали се, образовали и васпитавали у овом крају, свима који су радили у овој школи. Она даје немерљив допринос широј стручној јавности у изучавању школства и просветних прилика у овом делу Косова и Метохије.

Иако је монографија тип дела који је првенствено „поглед у ретровизор“, она нам пружа могућност и у погледу непосредне будућности овог краја и ове школе.